

Kainuun liitto
Kainuu-ohjelman seurantaraportti 2015

luonnos 10.11.2015

Sisällys

1. VÄESTÖNKEHITYS KAINUUSSA	3
2. KILPAILUKYKY JA TYÖLLISYYS.....	9
3. ELINYMPÄRISTÖN LAATU	15
4. VÄESTÖN HYVINVOINTI.....	18
5. OSAAMINEN	21
6. SAAVUTETTAVUUS	23
7. KAINUU-OHJELMAN TOIMEENPANO - TOTEUTETUT KEHITTÄMISTOIMENPITEET JA –HANKKEET	25
8. KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN STRATEGIAN 2014-2017 TOTEUTUS	27

1. VÄESTÖNKEHITYS KAINUUSSA

Pitkän aikavälin väestötavoitteet maakuntasuunnitelmassa

Kainuu-ohjelmassa olevan maakuntasuunnitelman väestötavoite vuodelle 2035 on seuraava: ”Kainuun väkiluku on vähintään 82000 ja väestö on rakenteeltaan nuorentunut sekä muuttotappio on kääntynyt muuttovoitoksi.”

Ohjelman mukaan tavoite on mahdollista saavuttaa, mikäli Kainuuseen onnistutaan luomaan uusia työpaikkoja ja eläköitymisen myötä avautuvat vakanssit täytetään. Pitkään jatkunut nettomuuttotappio kääntyy muuttovoitoksi. Toisen asteen ja korkea-asteen (ammattikorkeakoulu, yliopistokeskus ja muu yliopistollinen koulutus) koulutustarjonnan säilyminen ja kehittyminen pitää nuoria Kainuussa ja houkuttelee heitä myös muualta Kainuuseen opiskelemaan. Syntyvyys ja työikäisten osuus väestössä kasvavat. Aktiivinen maakuntaan tulevien maahanmuuttajien määrän kasvattaminen on osa väestötavoitteiden toteuttamista. (Kainuu ohjelma / maakuntasuunnitelma 2035.)

Toteutunut kehitys

Kainuun väestönkehitys on ollut aivan toisensuuntaista kuin Kainuu-ohjelman väestötavoitteissa on linjattu (taulukko 1). Elokuussa 2015 Kainuun väestömäärä oli 78 894, missä on laskua vuoden 2013 lopusta (jolloin väestömäärä alitti 80 000 rajan) miltei tuhat henkeä. 2000-luvun aikana väestömäärä on laskenut noin 10 000 asukkaalla, noin 90 000 vajaan 80 000. Myös väestön ikärakenne on kehittynyt päinvastaiseen suuntaan, kuin on tavoiteltu. Vuonna 2014 vanhushuoltosuhte, joka kuvaa yli 64-vuotiaiden määrää yhtä työikäistä (15-64 -vuotiaat) kohden, oli Kainuussa 0,40 (40 eläkeikäistä 100 työikäistä kohden), mikä maan korkeinta tasoa. Vanhushuoltosuhte vaihtelee merkittävästi Kainuun kuntien välillä ja erot todennäköisesti kasvavat tulevina vuosina. Erityisesti Kehys-Kainuun kunnissa kehitys on huolestuttavaa.

Kainuun aluerakenteessa väestön vähentyminen näyttäytyy hyvin erilaisena. 2000 luvulla erityisesti harvaan asuttu maaseutu on tyhjentynyt (taulukko 1). Vuodesta 2000 vuoteen 2013 väestö on vähentynyt harvaan asutulla maaseudulla 7882 henkilöllä, kun koko Kainuussa väestön vähennys on samana ajanjaksona ollut 9802 henkeä. Kaupunkien kehysalueella väestö on kasvanut 347 henkilöllä ja kaupunkien läheisellä maaseudulla pysynyt miltei samana, vähennystä vain 73 henkeä.

MUUTTOLIIKE JA VÄESTÖ	Toteutunut kehitys						
	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Väestö 31.12. (henkeä) TAVOITE							80 000
Väestö 31.12. (henkeä) TOTEUMA 8/2015	89 777	85 303	82 073	80 685	79 975	79 258	78 687
Väestönmuutos	-1 304	-662	-561	-613	-710	-717	
Nettomuutto maassamuuton ja maahanmuuton osalta TAVOITE							-100
Nettomuutto maassamuuton ja maahanmuuton osalta TOTEUMA	-1147	-593	-391	-325	-445	-452	
Luonnollinen väestönkasvu	-154	-75	-194	-282	-274	-265	
Vanhushuoltosuhte (yli 65 vuotiaat/ 15-64 vuotiaat)	25,8	29,5	33,2	36,1	38,1	40,0	
Väestön ikärakenteen keskijajonta, yli 65-vuotiaiden osuus		19,2	21,2	22,7	23,6		
Väestöllinen huoltosuhte	52,5	54,3	56,3	59,4	61,6		
Väestön määrän muutos erityyppisillä alueilla (aluetyypologian 7 luokkaa)							
Sisempi kaupunkialue	14 120	14 113	13 951	14 005	13 977		
Ulompi kaupunkialue	17 144	16 548	16 590	16 408	16 324		
Kaupungin kehysalue	3 027	3 081	3 291	3 360	3 375		
Maaseudun paikalliskeskukset	12 992	12 405	12 123	12 001	11 988		
Kaupungin läheinen maaseutu	2 151	2 154	2 245	2 223	2 224		
Ydinmaaseutu	5 034	4 923	4 775	4 698	4 552		
Harvaan asuttu maaseutu	34 889	31 694	28 576	27 457	27 007		

Taulukko 1. Kainuun väestönkehityksen indikaattoreiden toteuma.

Väestön väheneminen on keskittynyt ennen kaikkea Kehys-Kainuun kuntiin, joissa vuosina 1992–2012 väkiluku väheni 30 % (taulukko 2). Huolestuttavaa väestön kehityksessä on se, että Kehys-Kainuun ohella myös Kajaanin ja Sotkamon kuntien väestön kehitys hiipuu. Kajaanin väkiluku on vähentynyt 2010-luvun aikana vuoteen 2014 mennessä 366 henkilöllä ja Sotkamossa vähennys samalla ajanjaksolla on 104 pysyvää asukasta. Vuonna 2010 Kajaanin osuus koko Kainuun kokonaisväestöstä oli 46,5 prosenttia ja vuonna 2014 se oli noussut jo vajaaseen 48 prosenttiin. Kajaanin ja Sotkamon osuus Kainuun väestömäärästä oli vuonna 2014 peräti 61 prosenttia. Mikäli kehitys jatkuu toteutuneen kaltaisena Kajaanin ja Sotkamon osuus Kainuun väestöstä kasvaa edelleen.

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Hyrnsalmi	3 486	3 096	2 736	2 672	2 603	2 565	2 490
Kajaani	38 912	38 217	38 157	38 045	37 973	37 868	37 791
Kuhmo	11 167	10 271	9 492	9 334	9 240	9 104	8 950
Paltamo	4 420	4 183	3 884	3 807	3 743	3 620	3 564
Puolanka	3 846	3 408	3 063	2 997	2 931	2 878	2 824
Ristijärvi	1 796	1 626	1 513	1 489	1 450	1 427	1 416
Sotkamo	11 106	10 713	10 702	10 697	10 682	10 659	10 598
Suomussalmi	11 003	10 071	9 156	8 943	8 813	8 661	8 486
Vaala	4 041	3 718	3 370	3 314	3 250	3 193	3 139
Yht. / Kainuu	89 777	85 303	82 073	81 298	80 685	79 975	79 258

Taulukko 2. Väestön kehitys Kainuun kunnissa vuosina 2000-2014.

Maahanmuutto on merkittävä väestön kasvun ylläpitäjä Suomessa. Nettomaahanmuutto eli Suomeen muuttaneiden ja maasta poismuuttaneiden määrä oli vuonna 2014 yhteensä 16021 henkilöä, kun samaan aikaan syntyneiden ja kuolleiden määrän erotuksesta muodostuva luonnollinen väestönlisäys oli vain 5046 henkilöä. Syntyneiden määrä on laskenut ja kuolleiden määrä lisääntynyt Suomessa koko 2010-luvun. Koko maan tilanteen kanssa samansuuntainen on kehitys ollut myös Kainuussa: kuolleiden määrä on ollut noin tuhat henkeä vuosittain ja syntyneiden määrä noin 700 henkeä vuosittain koko 2010-luvun. Luonnollista väestönlisäystä ei ole Kainuussa tapahtunut 1990-luvun lopun jälkeen lainkaan. Vuonna 2014 syntyneitä oli 265 henkeä vähemmän kuin kuolleita. Kainuun väestön kehityksen mahdollinen suunnan muutos positiivisempaan suuntaan voi tapahtua vain maakuntaan tulevan muuton ansiosta. Erityisesti työikäisen, hedelmällisessä iässä olevan väestön ja lapsiperheiden saaminen on ratkaisevan tärkeää. Keskeisessä osassa tässä kehityksessä on myös maahanmuutto. Suomeen ja myös Kainuuseen suuntautuva turvapaikanhakijoiden suuri määrä antaa Kainuulle mahdollisuuden lisätä työikäistä väestöä maakunnassa nopeasti. Jotta maahanmuutosta syntyisi haluttuja positiivisia vaikutuksia, on olennaista varmistaa maahanmuuttajien kotouttaminen ja työllistyminen.

Toteutetut kehittämistoimenpiteet ja hankkeet

Kainuu ohjelman puitteissa toteutetut elinkeinojen kehittämishankkeet ovat luoneet edellytyksiä väestötavoitteiden toteutumiseksi. Suoraan väestökysymyksiin kohdistuneita hankkeita on ollut Kainuun liitossa vuonna 2014 toteutettu Pohjoismaisen Ministerineuvoston Nordic Demographic –ohjelmasta rahoittama pohjoismainen väestöhanke, jossa rakennettiin kokonaisvaltaista toimintamallia väestökysymyksiin vaikuttamiseen, sekä Kainuun ELY keskuksessa toteutetut kansainväliset työvoiman rekrytointihankkeet, kuten ESR rahoitteinen hanke espanjalaisten lääkäreiden rekrytoimiseksi Kainuuseen.

Ennakointia tulevasta

Vuodesta 2011 vuoteen 2035 mennessä Tilastokeskuksen trendiennusteen mukaan (TK 2035) Kainuussa pienenisivät eniten nuorten ja keski-ikäisten ikäluokat. Eniten kasvaisivat puolestaan seniori-ikäryhmät. Ikääntyneiden osuuden kasvu on loogista seurausta pitkään jatkuneesta muuttotappiosta ja tulee joka tapauksessa toteutumaan. Toteutuneen kehityksen jatkuessa tämän kaltainen tulevaisuus on todennäköinen.

Merkittävin lähiaikojen muutos Kainuun väestön kehitykseen tulee Vaalan siirtymisestä osaksi Pohjois-Pohjanmaan maakuntaa vuoden 2016 alusta. Vaalan väkiluku vuonna 2015 on 3 123. Kun huomioidaan Vaalan tämänhetkinen väkimäärä sekä Kainuu-ohjelmaan tehdyt Kainuun liiton ja Vaalan kunnan omat Vaalaa koskevat väestötavoitteet, Kainuu-ohjelmassa linjattu väestötavoite vuodelle 2030 laskee 82 tuhannesta reiluun 78 tuhanteen. Konkreettisesti näin päivitetty väestötavoite tarkoittaa nykyisen väkimäärän saavuttamista ilman reilua kolmea tuhatta vaalalaista vuoteen 2030 mennessä. Väestön määrä tulee Kainuussa edelleen laskemaan lähivuosien aikana. Vaikka elinkeinojen kehittämistoimissa onnistuttaisiinkin luomaan maakuntaan merkittävä määrä uusia työpaikkoja, ne eivät ehdi kääntää väestön kehitystä lähitulevaisuudessa. Toivoa paremmasta on vasta vuosien kuluttua ja silloinkin väestötavoitteen saavuttaminen edellyttää merkittäviä onnistumisia elinkeinopolitiikassa.

Uusi, kuluvana vuonna 2015 korostunut, Kainuun väestön kehitykseen positiivisesti vaikuttava tekijä on Lähi-idän levottomuuksien aikaansaama Suomeen tulleiden turvapaikan hakijoiden määrän voimakas kasvu. Tämä näkyy erityisesti Kajaanin väkimäärässä. Positiivisia liikahduksia voi tapahtua myös muiden Kainuun kuntien väestönmäärässä, mikäli ne ottavat turvapaikanhakijoita.

Kehityksen kriittiset kohdat ja toimenpiteet niihin puuttumiseen

- Lisää työpaikkoja Kainuuseen: isojen ja pienten teollisten investointien vauhdittaminen ja mahdollisuuksien realisoituminen luo edellytyksiä tähän mennessä toteutunutta positiivisemmalle väestönkehitykselle.
- Aikuiskoulutus- ja nuorisoasteen (toinen aste sekä korkea-aste) koulutustarjonnan turvaaminen ja monipuolistaminen sekä nuorten paluumuuton aktivoiminen.
- Vaala siirtyy Pohjois-Pohjanmaan maakuntaan vuoden 2016 alussa. Tämä vaikuttaa Kainuun väestön määrään niin radikaalisti, että maakunnan väestötavoitteet vuoteen 2035 tulee päivittää vuoden 2016 aikana. Samalla tulee laatia vaihtoehtoisia väestöskenaarioita.
- Maahanmuuton huomioinen väestötavoitteissa: on tärkeää saada alueelle tulleet maahanmuuttajat pysymään Kainuussa, nopeuttaa heidän työllistämistään ja aktivoida työnantajia maahanmuuttajien työllistämiseen. Yritykset ja kunnat pitää saada tiivistä mukaan tähän yhteistyöhön.
- Kainuun tulee hakeutua maahanmuuttajien nopean työllistämisen ja kotouttamisen pilottialueeksi (esim. metallialan yrityksissä on työvoimapulaa). Kainuun ELY-keskus on jo esittänyt kokeiltavaksi mallia kumppanuussopimuksista, joissa yritykset sitoutuisivat maahanmuuttajien työelämään tutustuttamiseen ja kotoutumisen käynnistymiseen jo turvapaikanhakuvaiheessa.
- Kainuun kunnat, Vaalaa lukuun ottamatta, laativat Kainuun kuntien yhteisen kotouttamisohjelman 2014–2017, jossa linjattiin paikallisella tasolla maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvät tavoitteet, haasteet, kehittämistoimenpiteet ja resurssit. Ohjelman tavoitteena on tehdä näkyväksi ja tuoda tietoon eri viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden tekemä maahanmuuttajien kotouttamista edistävä työ Kainuussa ja luoda toimivat käytännöt yhteistyöhön. Kotouttamisohjelma tulee nyt päivittää radikaalisti lisääntyneiden turvapaikanhakijoiden määrän edellyttämällä tavalla.
- Suurin väestötappio Kainuussa on tapahtunut syrjäisillä maaseutualueilla ja kehys-Kainuun kunnissa. Olennaista on löytää keinoja vaikuttaa kehys-Kainuun tilanteeseen. Tärkeää on syrjäisten maaseutualueiden kehityksen tukeminen, esimerkiksi kaivostoiminta, matkailu sekä biotalous mkl. maatalous ovat Kainuu-ohjelman elinkeinollisia kehittämiskärkiä. Niihin kohdistetaan kehittämistoimenpiteitä, joilla luodaan edellytyksiä toteutunutta myönteisemmälle kehitykselle kehys-Kainuun kunnissa

- Myös Kajaanin ja Sotkamon kuntien väestön kehitys hiipuu. Kajaanin väkiluku on vähentynyt 2010-luvun aikana 366 henkilöllä ja Sotkamossa vähennys samalla ajanjaksolla on 104 pysyvää asukasta. Turvapaikan hakijoiden runsas tulo vuonna 2015 Kajaaniin muuttaa Kajaanin väkimäärää. Olennaista väestötavoitteiden näkökulmasta on huolehtia Kajaanin ja Sotkamon vetovoimaisuudesta, koulutustarjonnasta sekä suorittavien ja korkean osaamisen työpaikkojen riittävydestä, jotta edes joissakin Kainuun kunnista pysyvien asukkaiden määrä kasvaisi.
- Vapaa-ajan asutuksen huomioiminen väestöpolitiikassa on olennaisen tärkeää Kainuun kannalta. Kainuu on vahvaa matkailun ja vapaa-ajan asumisen aluetta, jossa lisääntyvä vapaa-ajan asutus voi kompensoida vähenevää pysyvää asutusta. Tulee tiivistää kaksoiskuntalaisuuden (loma-asunnossaan asuva voisi maksaa osan kunnallisverostaan vapaa-ajan asunnon sijainti kuntaan) ajamista edunvalvonnan keinoin.

2. KILPAILUKYKY JA TYÖLLISYYS

Kainuun maankuntasuunnitelman visio ja maakuntaohjelman strategiset valinnat

Kainuun maankuntasuunnitelman vuoden 2035 visiona on ”Hyvinvoiva ja elinvoimainen Kainuu: Kainuulaisten hyvinvointi ja elämisen laatu tehdään osaamisella, yrittämisellä ja yhteistyöllä, rohkeasti uudistuen.”

Tätä visiota toteutetaan maakuntaohjelman kehittämistoimenpiteillä ja strategisilla valinnoilla vuosille 2014 – 2017, jotka ovat pääkohdittain seuraavat: yrittäjyys, innovaatiot ja kansainvälisyys, elinkeinotoiminnan kärkitoimialat (matkailu ja palvelut, teknologiateollisuus sekä biotalous ja kestävä kaivannaisala), saavutettavuus ja infrastruktuuri, hyvinvointi sekä Kainuun imago ja vetovoimaisuus.

Kasvua ja uudistumista elinkeino- ja yritystoimintaan

Maakuntaohjelman elinkeino- ja yritystoiminnan kehittämisen tavoitetila vuosille 2014 – 2017 on seuraava: ”Kainuu parantaa kilpailukykyään ja vaurastuu erityisesti kansainvälisen kasvun ansiosta. Tämä edellyttää osaavan työvoiman saatavuuden joustavaa turvaamista ja yritysten toimintaympäristön kilpailukyvyn sekä vetovoimaisuuden lisäämistä. Tavoitteena on uudistaa kainuulaista elinkeinorakennetta, lisätä kasvuhaluja ja -kykyisiä yrityksiä ja rakentaa yhteistyötä yli toimiala- ja maarajojen sekä hyödyntää täysimittaisesti Kainuun luontaisia vahvuuksia.”

Elinkeinojen kehittämisen tavoitetilaan pyritään seuraavilla elinkeinojen kehittämisen valinnoilla: 1) uudet ja uusiutuvat työpaikat sekä yritykset, 2) Osaaminen ja käytännönläheinen innovaatiotoiminta, 3) Osaavan työvoiman saatavuus. Elinkeinojen kehittämisen kehittämislinjaukset 2014 – 2017 ovat seuraavat: Yritysten kasvun tukeminen, Uusiutuva energia ja energiatehokkuus, Osaamis- ja innovaatio keskittymien kehittäminen, Kasvu ja rakennemuutosalojen koulutuksen tarjonta ja laatu, Yhteistyön tiivistäminen työllistämässä, Koulutusketjun turvaaminen, Etäopiskelumahdollisuuksien ja verkko-opiskelun parantaminen, Opiskeluaikojen lyhentämisen ja työelämään sijoittumisen nopeuttamisen kehittämiskokeilu, Pienyritystoiminnan kehittämiskokeilu. Elinkeinoiminnan kehittämisen kärkitoimialoiksi on valittu: matkailu ja palvelut, teknologiateollisuus sekä biotalous ja kestävä kaivannaisala.

Toteutunut kehitys

Kilpailukyky

Kainuun elinkeinorakenne on muuttunut voimakkaasti viime vuosina, kun erityisesti perinteisestä teollisuudesta on hävinnyt runsaasti työpaikkoja. Julkisen sektorin osuus alueen työpaikoista on pysynyt vuodesta 2005 vuoteen 2012 jokseenkin samana (Taulukko 2). Terveys- ja sosiaalialalle on syntynyt työpaikkoja, mikä on pitänyt julkisen sektorin työpaikkojen osuutta Kainuussa selvästi korkeammalla kuin maassa keskimäärin. BKT/asukas on noussut Kainuussa lähelle tavoitteeksi asetettua indeksin arvoa 75 koko maan arvosta (koko maa = 100). Vuonna 2012 BKT/ asukas indeksi oli Kainuussa 73. Arvonlisäys on ollut Kainuussa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen reipasta ja nousi vuoteen 2012 mennessä 1683 miljoonaan euroon, mikä on kuitenkin selvästi alle tavoitteeksi asetetun 1735 miljoonaa euroa.

Vuosina 2005, 2010 ja 2012 aloittaneita yrityksiä on ollut Kainuussa selvästi enemmän kuin lopettaneita. Aloittaneita yrityksiä on puolestaan ollut vuosien 2013 – 2014 aikana selvästi vähemmän kuin lopettaneita. Yritysten toimipaikkojen määrä Kainuussa kasvoi yli tuhannella vuodesta 2005 vuoteen 2010, mutta väheni 139 toimipaikalla vuodesta 2010 vuoteen 2012 mennessä. Vuonna 2013 yritysten toimipaikkojen tilastointimenetelmää on muutettu ja muutoksesta johtuen tilastovuosi 2013 ei ole enää vertailukelpoinen aiempiin vuosiin. Vuonna 2013 yritysten toimipaikkojen määrä Kainuussa oli 4943 toimipaikkaa. Tämän luvun kehitystä pitää jatkossa seurata. Tullin tilastojen mukaan teollisuuden osuus viennistä on vuosilta 2011 ja 2012 eli 56,8 % ja 58,6 %. Viennin arvo 2012 oli 170 milj. €, jossa on kasvua vuodesta 2011 3 milj. € eli 1,8 %. Kasvuyritysten (vähintään 3 henkilöä työllistävät, 10 % kasvaneet yritykset) määrä on pysynyt Kainuussa pientä notkahdusta lukuun ottamatta kutakuinkin samana (vajaat 90 yritystä) koko 2010-luvun, mutta on hieman jäljessä 100 kasvuyrityksen tavoitteesta.

KILPAILUKYKY	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Bkt/asukas (eur)	17 317	20 851	24 815	26 940			
Bkt/asukas, indeksi, koko maa = 100 TAVOITE							75
BKT/asukas, indeksi, koko maa = 100 TOTEUMA	65,8	66,5	71,1	73,3			
Arvonlisäys (ph) Meuro (v. 2010 hinnoin) TAVOITE							1 735
Arvonlisäys (ph) Meuro (v. 2010 hinnoin) TOTEUMA	1 566	1 651	1 655	1 683			
Aloittaneet yritykset		289	278	329	290	265	
Lopettaneet yritykset		246	206	266	301	332	
Yritysten toimipaikkojen kokonaismäärä	3 476	3 408	4 440	4 301	4 943		
Kasvuyritysten määrä (kasvu 10 %) TAVOITE							101
Kasvuyritysten määrä (kasvu 10 %) TOTEUMA			86	74	87		
Vienti milj. eur Kainuusta							
Julkisen sektorin osuus työpaikoista % (koko maa v. 2012, 28,3 %)	37,7	35,4	35,4	35,7			

Taulukko 3. Kainuun kilpailukyyn kehityksen indikaattoreiden toteuma.

Kainuussa yritysten liikevaihto on ollut laskusuunnassa kuten myös koko maassa keskimäärin. Vuoden 2014 lopussa alkanut liikevaihdon lasku on kuitenkin ollut Kainuussa selvästi muuta maata jyrkempää.

Päätoimialoista teollisuuden ja rakentamisen volyymit ovat jääneet eniten jälkeen koko maan kehitystrendistä. Rakentamisessa vallitsee Kainuussa nyt ennätysellisen heikko suhdannetilanne. Myös henkilöstömäärän lasku on ollut Kainuussa rakentamisessa ja teollisuudessa muuta maata suurempaa.

Viimeisimmässä Kuntarankingissa (Elinkeinoelämän keskusliitto, 2015), jolla mitataan seudun yleistä yritysilmapiiriä, Kajaanin seutu oli yksi niistä Suomen seuduista, joilla todettiin olevan eniten petrattavaa.

Yritysilmapiirin parantaminen on alueen kaikkien toimijoiden yhteinen tehtävä.

Pk-yritysbarometrin, Kainuun alueraportin mukaan (2015) Pk-yritykset näkevät Kainuussa eniten kehittämistarvetta markkinoinnissa ja myynnissä. Kainuun alueella yleinen suhdanne- ja taloustilanne nähdään pahimpana kehittämisen esteenä (33 %), kuten koko maassa (31 %).

Kainuun alueen pk-yritysvastaajat ovat toimintaympäristöön liittyvistä osatekijöistä tyytyväisimpiä tietoliikenneyhteyksien sekä yritysten välisten yhteistyömahdollisuuksien kehitykseen. Heikoimmat arviot saavat elinkeinopolitiikan kehitys kokonaisuudessaan sekä sopivan työvoiman saatavuus yritykselle. Kainuussa liikenneyhteydet ja kilpailukyky yritysten sijaintipaikkana saavat heikoimmat arviot.

Oma kokemus yrittäjyysilmapiiristä sekä julkisen vallan toiminta yrittäjyyden edistämiseksi on barometrin mukaan arvioitu kehittyneen alueellisellakin tasolla eniten yritysilmapiiritekijöistä huonompaa suuntaan. Kansalaisten suhtautumisen yrittäjyyteen arvioidaan kehittyneen kuitenkin aiempaa myönteisemmäksi.

Työllisyys

Kainuun väestörakenne, jossa työmarkkinoille tulevien uusien ikäryhmien koko on työmarkkinoilta poistuvia selvästi pienempi, on hillinnyt työttömyyden kasvua. Syyskuun 2015 Kainuun työllisyystilanne oli parantunut edellisestä vuodesta ainoana alueena Manner-Suomessa. (Taulukko 3.) Ilahduttavaa on ollut työllisyysasteen parantuminen Kainuussa vuoden 2010 62 % vuoden 2015 63 %, joka on lähellä tavoitteeksi asetettua 64 % työllisyysastetta. Tähän on myönteisesti vaikuttanut erityisesti Talvivaaran toiminnan jatkuminen, jota ilman tilanne olisi heikentynyt huomattavasti.

TYÖLLISYYS	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	Koko maa 2014
Työttömyys TAVOITE							9	
Työttömyysaste (15-74v) TOTEUMA (Tilastokeskuksen työvoimatiedustelu)	19,4	16,6	9,0	11,4	11,5	16,9	14,6	12,4
Työllisyysaste TAVOITE							64	
Työllisyysaste (15-64v) TOTEUMA (Tilastokeskuksen työvoimatiedustelu)	54,6	56,9	61,8	61,3	60,8	58,6	62,9	68,3
Nuorisotyöttömyys (15-24v työttömyysaste) TOTEUMA (Tilastokeskuksen työvoimatiedustelu)	12,8	12,4	24,4	20,7	19,9	34,4	25,8	20,5
Nuorten työttömyys (15-24v henkilöä, lkm) TEM-tilastot,	1 095	853	623	516	703	763	779	
Pitkäaikaistyöttömyys (yhtäjaksoisesti vähintään 12kk työttöminä olleet) TEM-tilastot,	1 752	1 371	765	865	1 091	1 407	1 555	
Pitkäaikaistyöttömyys (osuus kaikista työttömistä, %) TAVOITE							18	
Pitkäaikaistyöttömyys (osuus kaikista työttömistä, %) TOTEUMA (TEM)	20,5	20,0	15,3	19,0	20,1	23,5	28,3	27,8
Työpaikkojen määrä TAVOITE							30500	
Työpaikkojen määrä TOTEUMA	30 411	29 991	30 103	29 722	28 431			
Työvoiman määrä TAVOITE							34000	
Työvoiman määrä TOTEUMA	41 225	38 228	36 866	35 983	35 495			
Taloudellinen huoltosuhde TAVOITE							1,58	
Taloudellinen huoltosuhde TOTEUMA	1,85	1,83	1,68	1,67	1,73			

Taulukko 4. Kainuun työllisyyskehityksen indikaattoreiden toteuma.

Muuhun maahan verrattain pienenä pysyneen työttömyyden kasvun käänköpuolena on työttömyyden rakenteeseen liittyvä ongelma. Työttömät ovat varsin iäkkäitä ja pitkäaikaistyöttömyys on kasvanut selvästi kokonaistyöttömyyttä nopeammin ja heidän määränsä on kaksinkertaistunut vuodesta 2010. Työttömistä joka neljäs on ollut yli vuoden ilman työtä ja joka kymmenes (643) on yli kaksi vuotta. Rakenteelliseen työttömyyteen (pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömät sekä työllistämistoimenpiteen jälkeen työttömät) kuuluu 62 % kaikista työttömistä työnhakijoista. Erityisen synkkää kuvaa kainuulaisen korpimaiseman luomaan kehukseen piirtää korkea nuorisotyöttömyys, joka on noussut räjähdysmäisesti koko 2000 luvun ja on hienoisesta tasaantumisesta huolimatta edelleen yli 25 %. Nuorten työttömien lukumäärä ei ole kuitenkaan kasvanut kovin paljoa eikä nuoria ole lukumääräisesti paljon.

Työpaikkojen määrä on Kainuussa 2000-luvun aikana vähentynyt noin 2000 työpaikalla. Vuoden 2013 työpaikkojen määrä 28431 on kaukana vuonna 2015 tavoitteeksi asetetusta 30500 työpaikasta. Työpaikkojen määrän laskun seurauksena taloudellinen huoltosuhde on Kainuussa heikentynyt eikä sitä ole saatu tavoitellulla tavalla alenemaan.

Ennakointia tulevasta

- Vuosina 2013 – 2014 aloittaneita yrityksiä oli selvästi vähemmän kuin lopettaneita. Lähivuosina kehityksen voi ennakoida jatkuvan, sillä yrittäjien keski-ikä on Kainuussa korkea. Seuraavien viiden vuoden aikana Kainuussa on 800-900 yrittäjää luopumassa yritystoiminnasta. Ilman jatkajaa heistä on noin 600. Näissä yrityksissä on noin 3000 työpaikkaa, jotka ovat uhattuina, mikäli yritysten toiminta ei jatku. Toisaalta yritysten lopettaminen tarjoaa mahdollisuuksia toimialojen uudistumiseen. Uudet yrittäjät voivat olla kasvuhaluisempia ja uudistumiskykyisempiä kuin toiminnasta luopuneet olivat. Luopuvien yritysten toiminta voi siirtyä osaksi muiden yritysten toimintaa. Tätä kautta toimialat uusiutuvat.
- Yritysten määrän väheneminen sekä julkisen sektorin rahoitusvaikeudet ja säästötoimenpiteet uhkaavat vähentää työpaikkojen määrää Kainuussa. Kainuu ohjelmassa linjatuilla elinkeinotoiminnan kehittämisen kärjillä (teknologiateollisuus, biotalous, matkailu ja palvelut, kestävä kaivannaisala) haetaan investointeja, kasvua sekä uusia yrityksiä ja työpaikkoja. Näihin liittyy paljon mahdollisuuksia, jotka realisoimalla maakunnan työpaikka- ja väestönkehitys voidaan kääntää huomattavasti toteutunutta kehitystä positiivisemmaksi.
- Kainuun työttömyyden ilkeänä ongelmana näyttäytyy rakenteellinen työttömyys (pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömät sekä työllistämistoimenpiteen jälkeen työttömät). Tämän kaltaisessa elämäntilanteessa on kuusi kymmenestä työttömästä työnhakijasta Kainuussa. Mikäli rakenteellista työttömyyttä ei onnistuta vähentämään, se lisää syrjäytymistä, sosiaalisia ongelmia ja pahoinvointia.
- Nuorisotyöttömyys on Kainuussa korkea yli 25 %. Ongelman ratkaisuun avaimena on uusien työpaikkojen luominen sekä nuorten rekrytoiminen eläköitymisen myötä avautuviin tehtäviin. Korkeana pysyvä nuorisotyöttömyys rapauttaa Kainuun vetovoimaisuutta ja nuorten uskoa maakunnan mahdollisuuksiin tarjota heille toimeentuloa. Pahimmillaan työn puute ajaa nuoren työttömän elämänuralle ja syrjäytymiskierteeseen.

Kehityksen kriittiset kohdat ja toimenpiteet niihin puuttumiseen

- Rakenteelliseen työttömyyteen sekä nuorisotyöttömyyteen pitää puuttua kohdennetuilla työllistävillä toimenpiteillä sekä yleisillä yritysten ja työpaikkojen syntyä vauhdittavilla elinkeinojen kehittämistoimilla. Nuoria pitää tukea hakeutumaan töihin sinne missä töitä on, myös maakunnan ulkopuolelle. Nuorten yrittäjyyden kehittämiseen pitää kohdistaa toimenpiteitä (esim. YritysAmis-hankkeen kaltaisia toimenpiteitä)

- Yrittäjyyden edellytyksiä pitää kehittää ja jatkuvuutta turvata korostetusti osana Kainuu-ohjelman toimeenpanoa ja Kainuun yrittäjyysmaakunta -kärkihanketta.
Erityisesti kasvuhakuisia yrityksiä tulee saada lisää.
- Toimintojen digitalisoimiselle tarvitaan lisää vauhtia, vanhoille toimintatavoille kriittistä tarkastelua ja uusimista. Sähköisen markkinoinnin ja kaupankäynnin käyttöönotolle tarvitaan lisää näkyvyyttä, esimerkkejä onnistumisista ja menestyneistä liiketoiminnan uudistamisista. Alueella tarvitaan lisää tietopääoman vahvistamista ja kehittämistoimenpiteiden kohdentamista perinteisten toimialojen palveluiden ja tuotteiden digitalisointiin. Paikallisten ICT-alan yritysten määrää ja kokoa pitäisi pystyä huomattavasti kasvattamaan.
- Toimialojen prosessien digitalisointi ja tehostaminen eivät yksin riitä, vaan tarvitaan kaikkien mahdollisten, myös perinteisten toimialojen, uusia digitaalisista innovaatioita, tuotteiden ja palveluiden digitalisointia. Digitalisaatio tarkoittaa yrityksille eritoten markkinoinnin ja myynnin sekä koko kaupankäynnin ulottumista maailman laajuiseksi, mikäli yritys sen niin haluaa.
- Tulee jatkaa määrätietoisesti uusien datakeskusten sijoittumista alueelle hyviin valmiuksiin ja olosuhteisiin ja jo kertyneeseen osaamiseen nojautuen. Eurooppaan odotetaan yli 60 konesali-investointia lähivuosien aikana. Kainuulla on hyvät valmiudet olla mukana, kun kisataan datakeskusten sijoittumisesta. ICT-alan klusterin toiminnan kehittämiseksi yhteistyötä kansallisten toimijoiden sekä koko toimialaa yhdistävien verkostojen kanssa tulee jatkaa ja hakea uusia kansainvälisiä rahoituskanavia kehittämistoimille.
- Samoin biotalouteen ja kaivostoimintaan liittyvien uusien teollisten investointien saaminen Kainuuseen ja jo saatujen laajentaminen on Kainuulle erityisen tärkeää ja ponnisteluja niiden toteuttamiseksi tulee jatkaa.

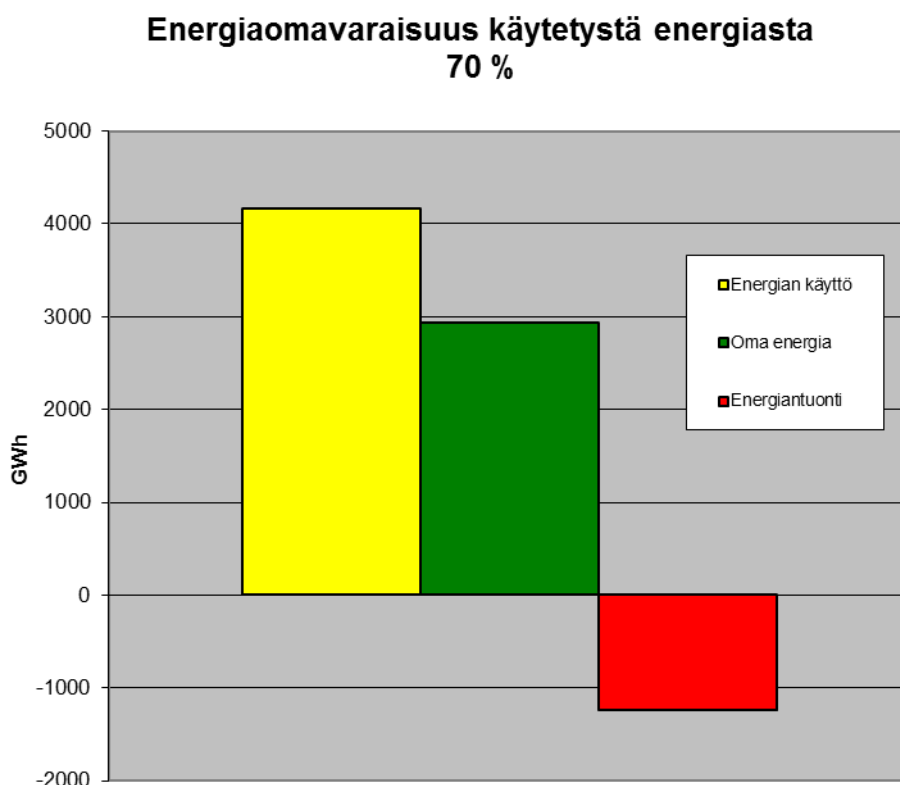
3. ELINYMPÄRISTÖN LAATU

Ympäristötavoitteet Kainuu-ohjelmassa

Kainuu-ohjelma toteuttaa myös Kainuun ympäristöohjelman ja ilmastostrategian tavoitteita. Kainuun ympäristöohjelmassa on linjattu, että vuoteen 2020 mennessä Kainuussa vähennetään kasvihuonepäästöjä 25 prosentilla vuoden 2009 tasosta. Biotalous tukee merkittäväällä tavalla vähähiilisyiden tavoitteita. Kainuu-ohjelmassa tavoitellaan sitä, että Kainuu saavuttaa liikenteen polttoaineita lukuun ottamatta energiayliomavaraisuuden.

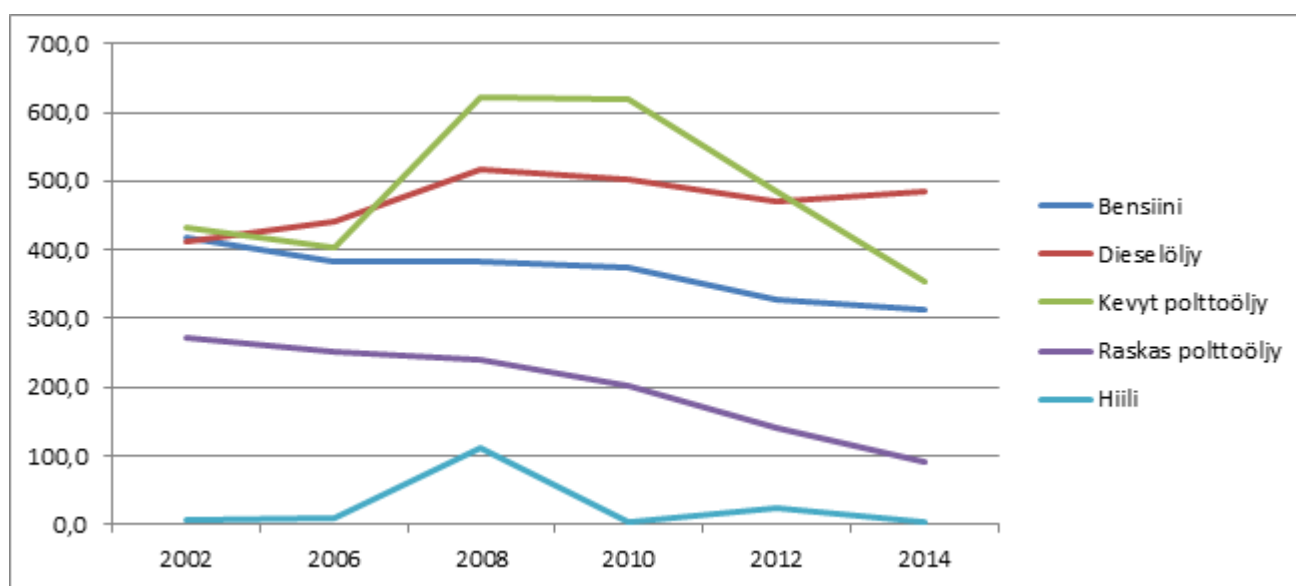
Toteutunut kehitys

Energian käytön omavaraisuusaste on Kainuussa korkea, 70 % (kuva 1). Energiayliomavaraisuuteen on kuitenkin vielä matkaa. Kainuun energiaomavaraisuusaste on parantunut, kun tuontipolttoaineita (myös liikenteen polttoaineita) on korvattu paikallisilla uusiutuvilla biopolttoaineilla.

Kuva 1. Energiaomavaraisuus Kainuussa vuonna 2014. Ennakkotieto.

Alustavan arvion mukaan vuonna 2014 primäärienergian kulutus oli Kainuussa 6164 GWh, jossa on laskua vuodesta 2012 peräti 530 GWh. Ilahduttavaa ja Kainuu-ohjelman tavoitteiden mukaista on, että raskaan polttoöljyn ja kevyen polttoöljyn käyttö on laskenut koko 2000 luvun ajan. Kuvassa 2 vuoden 2006 kevyen polttoöljyn käytön nousu johtuu Talvivaarasta, jossa pelkästään työkoneiden käyttämä moottoripolttoöljyn käyttö oli 10 milj litraa (kuvassa kevyt moottoripolttoöljy kuuluu kevyeen polttoöljyyn). Lämmityskäytössä kevyen polttoöljyn käyttö on laskenut ja sitä on korvattu metsähakkeella ja puupelletillä. Liikenteen polttoaineet (Bensiini ja diesel) ovat olleet suurin piirtein samalla tasolla (n. 80 milj litraa). Hiiltä on Kainuussa käytetty Kainuun Voimalla säätöpolttoaineena, tosin sen käyttö on viime vuosina hyvin vähäistä (ks Kuva, yksiköt GWh).

Kuva 2. Fossiilisten tuontipolttoaineiden kulutus Kainuussa.

Uusiutuvan energian osuus Kainuun energiankulutuksesta on erittäin korkea: vuonna 2014 se oli jo miltei 65 % (taulukko 4). Myös teollisuuden ja yhdyskuntien typpikuormitus vesistöihin on Kainuussa laskenut vuonna 2014 alle 300000 kg. Fosforikuormitus vesistöihin on laskenut noin 5000 kg/vuosi vuonna 2014. Tämä on merkittävä pudotus vuodesta 2010, jolloin fosforikuormitus oli hieman alle 7000 kg/vuosi.

ELINYMPÄRISTÖN LAATU	2010	2012	2013	2014	2015
Uusiutuvan energian osuus energiankulutuksesta (%)	56,3	61,6		64,5	
Teollisuuden ja yhdyskuntien fosfori- ja typpikuormitus vesistöihin					
Kokonaisfosfori (kg/vuosi)	6779,435	6828,83	6456,15	5081,48	
Kokonaistyppi (kg/vuosi)	309806,95	341839,16	340104,89	292416,32	

Taulukko 5. Elinympäristön laatu indikaattoreiden toteuma

Ennakointia tulevasta

Uusiutuvan energian osuus energiankulutuksesta pienenee tulevaisuudessa entisestään, kun biotalouden kehittämisen osana lisätään uusiutuvien energialähteiden käyttöä. Kevyen ja raskaan polttoöljyn käyttö lämmityksessä laskee edelleen ja vähitellen loppuu kokonaan. Liikenteessä fossiilisia polttoaineita (Bensiini ja diesel) korvataan biopolttoaineilla ja biokaasulla.

Kehityksen kriittiset kohdat ja toimenpiteet

- Vesien hallinta pitää saada kaivostoiminnassa ja tulevissa biotalouden teollisissa tuotantolaitoksissa kuntoon. Sen kehittäminen tarjoaa Kainuun T&K&I toimijoille innovaatiotoiminnan mahdollisuuksia, joihin näiden organisaatioiden tulee tarttua. Prosessien hallintaan liittyvää innovaatiotoimintaa on jo toteutettu mittaustekniikassa.
- Kestävä kaivostoiminta edellyttää koulutusta ja tutkimusta, joita alueen koulutus- ja tutkimuslaitosten tulee organisoida. Olennaista näissä toimenpiteissä on Kainuun asiantuntijaorganisaatioiden verkostoituminen alueen ulkopuolisten organisaatioiden kanssa.
- Kainuussa biohajoavat jätteet tulisi käsitellä laitosmaisesti ja tuottaa biokaasua lämmöksi, sähköksi ja liikennemetaaniksi, jotka voidaan hyödyntää paikallisesti. Myös sähköautojen yleistymisen myötä niille tulee olla latauspisteitä.
- Kainuussa metsähakkeen käyttöä voidaan lisätä aluelämmityksessä ja etenkin laitoksissa, joissa on raskaan polttoöljyn käyttöä. Kevyen polttoöljyn käyttöä voidaan korvata kaukolämmöllä taajama-alueilla, puupelletillä ja erilaisilla lämpöpumppuratkaisuilla.
- Paikalliselle metsähankkeelle avautuu käyttömahdollisuuksia, kun sahojen sivutuotteita jalostetaan vientipolttoaineeksi (bioetanoli, briketti). Pyrolyysiöljyn tuotanto olisi integroitavissa Kainuun Voiman kattilaan, joka toisi metsäbiomassalle jalostusmahdollisuuden.

4. VÄESTÖN HYVINVOINTI

Hyvinvointitavoitteet Kainuu ohjelmassa

Kainuun maakuntasuunnitelman väestön hyvinvointitavoitteena vuodelle 2035 on seuraava: ”Kainuulaiset voivat hyvin ja ovat terveitä. Kainuulaisten hyvinvointi sekä turvallisuus ovat kohonneet koko maan tasolle. Luonnonläheinen elämäntapa, joustavat työmarkkinat, elämänlaatu ja arjen sujuvuus ovat hyvinvoivan Kainuun vahvuuksia.”

Pitkän tähtäimen tavoitteena on, että kainuulaiset voivat vähintään yhtä hyvin kuin muut suomalaiset. Hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden varmistaminen tulee nähdä entistä vahvemmin maakunnan ja kuntien yhteisenä tehtävänä. Kehittämistyön päämääränä on hyvinvoinnin kokemisen lisääminen. Tavoitetta kohti edetään parantamalla työllisyyttä ja toimeentuloa sekä kohentamalla terveyttä ja toimintakykyä, edistämällä hyvinvointia työssä sekä vahvistamalla kansalaisten yhteisöllisyyttä ja osallisuutta nostamalla mm. sosiaalisen aktiivisuuden tasoa (Kainuu ohjelma 2015).

Toteutunut kehitys

Sosioekonomiset erot terveydessä ja sen taustatekijöissä ovat Kainuussa edelleen suurempia kuin koko Suomessa keskimäärin. Kainuussa kuolleisuus on koko Suomen keskiarvoa suurempi ja koulutusryhmien väliset kuolleisuuserot vielä jyrkempiä kuin koko Suomessa. Epäterveelliset elämäntavat ovat riskitekijöitä sairauksille, joista keskeisimpiä Kainuussa ovat sepelvaltimotauti ja diabetes. Julkisen perusterveydenhuollon palveluja käyttävät eniten alemmat sosiaaliryhmät.

Viimeisimmän THL:n ATH 2015 tutkimuksen mukaan (2015) elämänlaatunsa hyväksi kokeneiden kainuulaisten osuus oli laskenut 49,6 prosenttiin. Miesten kokemus elämänlaadustaan on noussut ja naisten puolestaan laskenut (2015 m=50,4 %, n=48,8 %). Koko maassa elämänlaatunsa hyväksi koki 54,5 prosenttia väestöstä.

Kainuun kansantauti-indeksi on ollut lievässä laskussa, mutta sairastavuusindeksit ovat kohonneet, ikävakioidut ovat pysyneet samalla tasolla. Koetun terveyden osalta tilanne Kainuussa oli heikoin koko maassa vuonna 2013 (46,2 %). Tilanne muihin maakuntiin verrattuna oli hieman kohentunut vuoteen 2015 tultaessa, kuitenkin 39,5 prosenttia kainuulaisista kokee edelleen terveytensä keskitasoisiksi tai sitä huonommaksi.

Työkykynsä heikentyneeksi kainuulaisista koki 2015 ATH2015 -kyselyssä jo 27,9 prosenttia (Suomi 26,3).

Kainuulaisista joka kolmas (20–74-vuotias) ei myöskään usko jaksavansa työskennellä eläkeikään saakka (34,8 %, m=33,2 %, n=36,5 %). Koko Suomen osalta vastaava luku on 2015 26,5.

Aktiivisesti osallistuvien osuus Kainuussa ATH-tutkimusten mukaan ollut 2013-2015 on 23,8 prosenttia, kun se koko Suomessa on samalla aikavälillä ollut 26,9 %. Aktiivinen osallistuminen jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen, harrastusryhmän tai hengellisen tai henkisen yhteisön toimintaan vaikuttaa positiivisesti ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen.

VÄESTÖN HYVINVOINTI	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Koettu hyvinvointi/ Elämänlaatunsa keskimäärin hyväksi tuntevien osuus (%) (THL) (Koko maa v. 2013-53,8) TAVOITE					53,8		54,4
Koettu hyvinvointi / Elämänlaatunsa keskimäärin hyväksi tuntevien osuus (%) (THL) (Koko maa v. 2013, 2015 yht. 54,5) TOTEUMA			(2009) 50,0		50,9	51,8	49,6
Kansantauti-indeksi (Kela) koko maa = 100 TAVOITE							
Kansantauti-indeksi (Kela) koko maa = 100 TOTEUMA	130,5	130,3	130,3	129,3	129,1	128,8	
Sairastavuusindeksi (Kela), koko maa = 100 TAVOITE							
Sairastavuusindeksi (Kela), koko maa = 100 TOTEUMA	119,8	118,7	120,0	121,5	122,7	121,5	
Niiden osuus, jotka uskovat, että todennäköisesti eivät jaks työskennellä vanhuuseläkeikään saakka (% 20 v.täyttäneistä, ATH2013, 2015, THL, koko Suomi) TAVOITE					26,5	27,6	26,5
Niiden osuus, jotka uskovat, että todennäköisesti eivät jaks työskennellä vanhuuseläkeikään saakka (% 20 v.täyttäneistä, ATH 2015 THL) (koko maa 26,5 %) TOTEUMA					34,0	29,8	35,7

Taulukko 1. Kainuun väestön hyvinvointia indikaattoreiden toteuma.

Toteutetut kehittämistoimenpiteet ja hankkeet

Kainuussa on käynnissä useita hankkeita, joissa valmennetaan organisaatioiden johdon esimiehiä, yritysten johtoa ja henkilöstöä valmennetaan tai ylipäättään työssä jaksamista pyritään kohentamaan, niin osaamisen kuin henkisen ja fyysisenkin kunnan kohottamisenkin kautta. Myös valtakunnallisten rakennerahastovaroin rahoitettujen hankkeiden kautta työoloihin, työnteon tapoihin ja sitä kautta jaksamiseen pyritään työpaikoilla kiinnittämään yhä enemmän huomiota.

Ennakointia tulevasta

Kuten THL Suomalainen hyvinvointi ja sen kehitys (2014) tutkimuksessaan toteaa, yksittäiset, lyhytkestoiset ohjelmat ja pelkkä informaatio-ohjaus eivät ratkaise terveyserojen ongelmaa vaan terveyserojen

kaventaminen edellyttää puuttumista niiden taustalla oleviin rakenteellisiin tekijöihin, kuten tuloeroihin, köyhyyteen, toimeentuloturvaan ja koulutusjärjestelmään. Sosiaali- ja terveystalouden ohella eroihin vaikutetaan mm. työpolitiikalla, perhepolitiikalla ja alkoholipolitiikalla. Terveystalouden kaventamiseksi tarvitaan kaikille avoimia universaaleja kuin myös erityisesti sosiaalisesti huono-osaisille kohdennettuja palveluja.

Terveystalouden kaventaminen tulee ottaa tavoitteeksi kaikilla yhteiskunnan päätöksenteon tasolla. Alueen erityistarpeet ja mahdollisuudet hyvinvointi- ja terveystalouden kaventamisessa on huomioitava. Isojen päätösten vaikutuksia pitkällä aikavälillä tulee huolella arvioida. Näin tulisi edetä juuri tehdyn kansallisen tason sote-uudistuksen valmistelussa ja toteutuksessa.

Kehityksen kriittiset kohdat ja toimenpiteet niihin puuttumiseen

- Kainuussa julkisia perusterveydenhuollon palvelujen kehittämisestä katsotaan hyötyvät eniten niitä käyttävät alemmat sosiaaliryhmät. Koko kainuulaisväestön terveyttä ja toimintakykyä voidaan tehokkaimmin edistää kohdistamalla palvelut ja toiminnot niihin ryhmiin, joihin ongelmat kertyvät, ja joiden tilanteen kohentamisella on suurin vaikutus koko väestön terveyteen ja myös sitä kuvaaviin indikaattoreihin. Edunvalvonnassa ja yhteiskuntapolitiisilla toimilla tulee hakea vaikuttavuutta köyhyyden vähentämiseen, koulutukseen, työllisyyteen ja asumiseen.
- Kipeitä ja kriittisiä ongelmia alueen kannalta ovat nuorten työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyyden kasvu sekä niiden pysäyttäminen.
- Sosiaali- ja terveyspalvelujen tasa-arvoista ja tarpeenmukaista saatavuutta, saavutettavuutta ja palvelujen käyttöä tulee edistää, samoin palvelujen kehittämistä yhdessä niiden tulevien käyttäjien kanssa tulee aiemmasta lisätä. Vain mukaan ottamalla käyttäjiä heitä koskevien asioiden valmisteluun ja suunnitteluun, väestön osallisuutta ja vaikuttamisen tunnetta vahvistetaan. Osallisuuden vahvistamista on mm. asiakkaan roolin vahvistaminen uusi sairaala -projektissa, jossa vahva asiakkaan rooli vaikuttajana on osa tulevaa uutta toimintakulttuuria. Tulee vahvistaa myös maakunnallisten/kunnallisten valtuustojen (kuten nuorisovaltuustot ja vanhusneuvostot) rooleja osana kuntien ja maakunnan suunnittelua ja päätöksentekoa.
- Arjen lähellä oleviin peruspalveluihin panostaminen, ennaltaehkäisevän työn lisääminen, sektorirajat ylittävän yhteistyön merkittävä tiivistäminen, kumppanuuden rakentaminen, mahdollisimman monen

tahon osaamisen ja voimavarojen hyödyntäminen sekä vapaaehtoistyöhön kannustaminen ja siitä palkitseminen ovat tärkeitä kehittämisen kohteita.

5. OSAAMINEN

Osaamisen kehittämisen tavoitteet Kainuu-ohjelmassa

Osaamisen kehittäminen on keskeinen osa Kainuu-ohjelman tavoitteistoa. Se liittyy osaavan työvoiman saannin ja koulutuspalvelujen sekä väestön hyvinvoinnin kehittämiseen. Kainuu-ohjelmassa tavoitellaan kasvu- ja rakennemuutosalojen koulutuksen tarjonnan ja laadun parantamista, joustavien koulutusratkaisujen ja kokonaisuuksien kehittämistä sekä räätälöityä täydennys- ja aikuiskoulutusta sekä yliopistotasoisia muuntokoulutusta. Edelleen tavoitteena on turvata koulutuspalveluiden, koulutusketjujen ja tutkimuksen toimintaedellytykset ja saatavuus

Kainuussa sekä kehittää etäopiskelumahdollisuuksia ja verkko-opiskelua (tieto- ja viestintäteknikan mahdollisuuksien hyödyntäminen) kaikilla koulutusasteilla niin, että kainuulaiset nuoret ja aikuiset voivat opiskella oman kunnan ja maakunnan oppilaitoksissa. Digitaalisuutta ja verkko-opetusta hyödyntämällä kainuulaisten oppilaitosten opetustarjontaa voidaan laajentaa ja oppilaitosten jatkuvuus turvata myös pienemmillä oppilasmäärillä, kun koulutusyksiköt pääsevät osaksi laajempia koulutusverkostoja. Verkon kautta tapahtuva koulutustarjonta antaa mahdollisuuksia myös koulutusviennin kehittämiseen.

Toteutunut kehitys

Tutkinnon suorittaneiden osuus on Kainuussa ollut yleensä ollut selvästi alle maan keskiarvon. 2010-luvulla tilanne on kuitenkin selvästi korjaantunut. Viimeisin vuoden 2013 tilanne on jo hyvin lähellä maan keskiarvoa, sillä tuolloin Kainuussa tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä oli 67 %, kun se koko maassa oli 69 % (taulukko 5). Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on Kainuussa ollut vielä enemmän alle maan keskiarvon kuin tutkinnon suorittaneiden osuus johtuen Kainuun korkea-asteen koulutustarjonnan rajallisuudesta. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneita on Kainuussa edelleen selvästi pienempi osuus väestöstä kuin koko maassa: vuonna 2013 koko maassa osuus oli 29 % kun se Kainuussa oli vajaat 23 %. Toki korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on noussut selvästi väestön koulutustason nousun myötä myös Kainuussa.

OSAAMINEN	2000	2005	2010	2012	2013	2015
Tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä (koko maa 2013 69,4)		59,7	64,3	66,1	67,4	
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus (koko maa 2013 29,3)	17,4	19,1	21,3	21,8	22,5	
Peruskoulun jälkeistä tutkintoa vailla olevat 25-29 vuotiaista TAVOITE						10
Peruskoulun jälkeistä tutkintoa vailla olevat 25-29 -vuotiaista TOTEUMA	14,6	13,1	12,4	11,6	11,9	

Taulukko 7. Osaamista kuvaavien indikaattoreiden toteuma.

Ennakointia tulevasta

Koulutusten toteuttamisessa koulutusorganisaatioiden verkostoituminen korostuu entisestään. Sitä pitää myös aktiivisesti Kainuussa lisätä.

Kehityksen kriittiset kohdat ja toimenpiteet

- Korkea-asteen koulutustarjonta on Kainuussa rajallista. Olennaista on pystyä säilyttämään ja kehittämään sitä. Koulutus houkuttelee opiskelijoita muualta erityisesti korkea-asteelle (KAMK:n), mutta myös toisen asteen koulutukseen (KAO sekä Sotkamon urheilulukio ja –Vuokatti- Ruka-urheiluakatemia).
- Korkea-asteelle ja toisen asteen ammatilliseen koulutukseen pitää saada syntymään tehokkaammin koulutuspalveluiden vientiä. Koulutusviennissä korostuu osaamisen vienti, vähemmän tutkintojen vienti. Kainuussa olevia ja olleita kv-opiskelijoita tulee hyödyntää kainuulaisten yritysten ja koulutusten markkinoinnissa.
- Huippuosaamisen vahvistaminen alueella on tärkeää. Alueelle tulevien biotalouden ja teknologiateollisuuden yritysten yhteyteen pitää pystyä luomaan liiketoiminnan ekosysteemejä, joissa on mukana myös koulutusta ja tutkimusta.
- Kainuulaisille yrityksille pitää organisoida verkkokaupan ja -markkinoinnin koulutuksia.

6. SAAVUTETTAVUUS

Kainuun maakuntaohjelman saavutettavuus -tavoitteet

Kainuun maakuntaohjelmassa kehitetään Kainuun saavutettavuutta älykkäillä liikkumISRatkaisuilla ja sähköisillä palveluilla. Maakunnan vetovoimaa voidaan parantaa osaltaan myös kehittämällä saavutettavuutta ja tietoliikenneyhteyksiä; parantamalla fyysistä ja inhimillistä ympäristöä sekä eri ympäristöjen elinvoimaisuutta ja edistämällä laajasti yhteistyötä sekä uudistumiskykyä. (Kainuu-ohjelma 2015.)

Toteutunut kehitys

Nopeita tietoliikenneyhteyksiä maakunnassa on haja-asutusalueille rakentanut kansallisen Laajakaista 2015 hankkeeseen varatun valtion tuen avulla paikallinen teleoperaattori, Kaisanet Oy, vuodesta 2011. Alustavaan laajakaistarakentamisen suunnitelmaan nähden maakunnassa on päästy toteutuksessa vasta puoleenväliin, osan kuntien alueista ovat vielä kokonaan haja-asutusalueiden osalta rakentamatta. Rakennetun runkoverkon piiriin on saatu noin puolet tukikelpoisen alueen vakituisesti asutuista talouksista. Tukikelpoisella haja-asutusalueella verkkoon on liittynyt tuhatkunta vakituista taloutta, yritystä tai julkishallinnon toimipaikkaa. Yrityksille valokuituyhteydet ovat olleet välttämätön hankinta ja toiminnan edellytys. Myös taajamien markkinaehtoisilla alueilla valokuituverkon rakentaminen on lisääntynyt yhteyksien kysynnän kasvaessa.

Sähköisten palvelujen käyttöönotto erityisesti kansallisen tason palvelujen osalta on edennyt kohtuullisen hyvin, mutta sosiaali- ja terveystoimen palvelujen laajempi käyttöönotto esimerkiksi kotona asumista tukevien palvelujen osalta on ollut vielä tuskallisen hidasta hyvistä esimerkeistä huolimatta.

Ennakointia tulevasta

Kyläverkkohankkeilla sekä eri infrojen yhteisrakentamisella tullaan jatkossa toteuttamaan ainakin osa alueen laajakaistasta. Manner-Suomen maaseuturahaston tuen turvin ei kuitenkaan pystytä rakentamaan kuin murto-osa kylien verkoista. Kaikki mahdolliset keinot tarvitaan täydennysrakentamiseen niin jo rakennetun verkon tilaajayhteyksien kuin täysin rakentamattomien alueiden kattamiseen kysynnän mukaan. Kotitalouksien ja yritysten tietoliikennetarpeisiin pyritään vastaamaan haastavimmissa rakentamisen kohteissa mahdollisesti (kokeilujen kautta) myös erilaisin kiintein langattomin verkoin, jotka muutoinkin täydentävät

kiinteitä valokuituyhteyksiä. Vakaatoimisten, tehokkaiden yhteyksien täydentäjäksi alueelle ollaan rakentamassa lisää 4G –verkon tukiasemia vuoden 2016 puolella.

Kehityksen kriittiset kohdat ja toimenpiteet niihin puuttumiseen

- Kiinteiden, tehokkaiden tietoliikenneyhteyksien suurin haaste on niiden rakentamisen kalleus. Valtion tulee osoittaa tukea koko Suomen kattavan valokuituverkon rakentamiseen, jatkohankkeen ehdot tulee määritellä uudelleen, niin että myös haja-asutusalueiden taajama/kyläalueet otetaan myös tuen piiriin ja kaikkien kuntien omarahoitusosuudet ovat kohtuulliset. Edunvalvonnan asia on saada valtio osoittamaan lisätukea tehokkaiden yhteyksien rakentamiseen ja koko Kainuun kattamiseen valtion asettamien digitalisaatiotavoitteiden, mm. palvelujen sähköistämisen ja niiden kattavan käyttöönoton, saavuttamiseksi.
- Riittävän tehokkaiden ja vakaatoimisten yhteyksien puuttuminen estää osan palveluista sujuvaa käyttöönottoa (ääntä ja kuvaa kaksisuuntaisesti välittävät) esim. sote –puolella. Sähköisten palvelujen käyttöönoton vauhdittamiseen tarvitaan yhteyksien lisäksi palvelujen käytettävyyteen parannusta, poisoppimista vanhoista toimintatavoista, asennetta ja rohkeutta ottaa käyttöön palveluja, jotka pilotointien kautta ovat hyviksi osoittautuneet. Jo tehtyjä kustannus-hyötyanalyysyjä tulee hyödyntää palveluja koskevassa päätöksenteossa.

7. KAINUU-OHJELMAN TOIMEENPANO - TOTEUTETUT KEHITTÄMISTOIMENPITEET JA –HANKKEET

Kainuu-ohjelmaa toteutetaan edunvalvonnan keinoin, erillisrahoitteisten kehittämishankkeiden sekä organisaatioiden, yritysten ja yhdistysten normaalin budjettirahoitteisen toiminnan kautta. Samoin kansalaisten valinnat ja toimet vievät kehitystä Kainuu-ohjelman tavoitteita kohden tai niistä pois päin.

Uudelle EU:n ohjelmakaudelle (2014 – 2020) siirryttäessä nimettiin rakennerahasto-ELYt (RR-ELYt) vastaamaan rakennerahasto-ohjelmien hallinnoinnista kaikkien maakuntien osalta. Pohjoisessa Pohjois-pohjanmaan ELY ja Idässä Etelä-Savon ELY, lännessä Pirkanmaan ELY ja etelässä Uudenmaan ELY. Maakuntien ELYissä, kuten Kainuun ELYssä, työskentelevät paikalliset valmistelijat, jotka ovat kuitenkin työsuhteessa alueen rakennerahasto-ELYyn. Maakuntien MYRrit tekevät tarkoituksenmukaisuusharkintaan perustuvan rahoituspäätöksen, mutta lopullisen laillisuusharkintaan perustuvan rahoituspäätöksen tekee RR-ELY tekee lopullisen rahoituspäätöksen.

Kaikki maakuntaliitot Idässä ja Pohjoisessa ovat rakennerahastorahoitusta välittäviä toimielimiä kuten aiemminkin. Kuitenkin Lapin liitto pohjoisessa ja Pohjois-Karjalan maakuntaliitto idässä hoitavat ns. koordinoivan liiton tehtäviä alueellaan. Tämä tarkoittaa, että ne ovat suoraan yhteydessä TEMiin ja välittävät tiedot sitten muihin liittoihin. Samoin seurantakomitean sihteeristössä ja seurantakomiteassa on vain koordinoivien liittojen edustus. Etelässä ja lännessä vain koordinoivat liitot ovat välittäviä viranomaisia (rahoittajia) RR-ELYjen tapaan. Tekninen tuki, jolla hallinnointia tehdään, supistui pohjoisessa ja idässä n. 70 %, joten liitot joutuvat osin käyttämään omaa rahaansa hallinnon pyörittämiseen.

Kainuun kehys on kutakuinkin 100 M€ koko ohjelmakaudella (EAKR+valtion rahoitus on noin 69 M€ ja ESR+valtio noin 32 M€). Siihen tulee päälle vielä 10-15 % kuntarahaa. Suomen rakennerahasto-ohjelmassa on ns. suoritusvaraus, joka tarkoittaa, että oletettu kehys saadaan, mikäli välitarkastelussa tulokset ovat olleet tavoitteiden mukaisia.

Kainuussa on käynnistynyt ohjelmakauden 2014-2020 aikana lokakuuhun 2015 mennessä yhteensä 88 EAKR ja ESR hanketta, joihin on sidottu hankesuunnitelmien mukaan 24 533 969 euroa EU:n ja valtion tämän ohjelmakauden julkista rahoitusta. Karkeasti arvioiden rahoituskehuksesta on jo sidottu noin 24 %, mikäli tähän mennessä myönteisen päätöksen saaneet hankkeet toteutuvat suunnitelmiansa mukaisesti.

Kainuun maakuntaohjelman 2014 - 2017 sisällöt	Ohjelmakauden 2014-2020 EAKR ja ESR hankkeet Kainuussa. Hankkeiden lkm (lokakuu 2015)	Hanke suunnitelman mukainen julkinen (EU:n ja valtion) rahoitus euroa
1.1 Uudet ja uusiutuvat työpaikat sekä yritykset	6	1 699 833
1.1.1 Yritysten kasvun tukeminen	19	5 564 183
1.1.1.1 Matkailu ja palvelut	8	1 366 664
1.1.1.2 Teknologiateollisuus	9	2 343 769
1.1.1.3 Biotalous	6	2 018 314
1.1.1.4 Kestävä kaivannaisala	5	3 003 895
1.2 Osaaminen ja käytännönläheinen innovaatiotoiminta	6	2 650 495
1.2.1 Uusiutuva energia ja energiatehokkuus	2	386 266
1.2.2 Osaamis- ja innovaatiokeskittymien kehittäminen	6	3 690 878
1.3.1 Kasvu- ja rakennemuutosalojen koulutuksen tarjonta ja laatu	3	27 670
1.3.3 Koulutusketjun turvaaminen	3	31 173
2.1 Saavutettavuus	1	976 656
3.1 Työelämään kiinnittyminen (työllistäminen), työssä jaksaminen	8	223 470
3.1.1 Nuorten yksilölliset työllistymispolut ja työelämävalmiudet	1	36 720
3.1.2 Pitkäaikaistyöttömyyden vähentäminen	1	0
3.1.3 Työllistämisen toimintamallien ja työhyvinvoinnin kehittäminen	3	114059
3.3 Osallisuus ja yhteisöllisyys	1	399 924
Yhteensä	88	24 533 969

Taulukko 8. Kainuun maakuntaohjelman sisältöjä toteuttavat ohjelmakauden 2014-2020 EAKR ja ESR hankkeet (EURA-rekisteri: tilanne lokakuu 2015)

Rakennerahasto-ohjelmien toimeenpano uudistetulla hallinnointimallilla on ollut Kainuussa pääosin sujuvaa. Maakuntahallituksen sekä maakunnan yhteistyöryhmän ja sen sihteeristön näkökulmasta hankkeet on saatu päätöksentekoon ilman suurempia viiveitä. Tietojärjestelmien käyttöönoton viivästyminen ohjelman käynnistysvaiheessa lykkäsi myös hankkeiden käynnistämistä, mutta tietojärjestelmien valmistuttua hankevalmistelu on edennyt hyvin. Jossain määrin tiedonkulkua on hidastanut se, että rakennerahasto-Ely sijaitsee Oulussa ja koordinoiva maakuntaliitto Rovaniemellä.

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman käynnistymisessä on ollut viivästyksiä. Ohjelman rahoitus on todenteolla käynnistymässä syksyn 2015 aikana.

8. KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN STRATEGIAN 2014-2017 TOTEUTUS

Kainuun älykkään erikoistumisen kärjiksi valitut toimialat ovat 1) ICT ja tietojärjestelmät ja näistä mittaustekniikka, pelit ja simulaattorit sekä data-keskustoiminta ja data-keskusekosysteemit, 2) luonnonvara-ala, josta keskitytään kestäväen kehityksen mukaisen kaivannaisalan ja biotalouden kehittämiseen sekä 3) terveys- ja hyvinvointiteema, jossa keskitytään aktiviteettimatkailuun sekä ravitsemus-, terveys- ja liikuntainnovaatioihin (ks. kuva). Läpileikkaavina teemoina älykkään erikoistumisen strategiassa ovat 1) mittaustekniikan sekä peli- ja simulaattoritekniikan sovellusten kehittäminen ja hyödyntäminen valituissa painopisteissä, 2) uusien kone- ja metalliteollisuuden ratkaisujen, sovellusten ja tuotteiden luominen erityisesti kaivannaisalan ja biotalouden tarpeisiin 3) biotalouden uusien sovellusten kehittäminen sekä 4) investointien, yritysten, osaamisen ja teknologian saaminen alueelle. Läpileikkaavina teemoja tavoitellaan kaikkien älykkään erikoistumisen painopisteiden toteuttamisessa.

KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN PAINOTUKSET		
ICT JA TIETOJÄRJESTELMÄT 1) MITTAUSTEKNIikka 2) PELIT JA SIMULAATTORIT 3) DATA-KESKUS > Datakeskusekosysteemit	LUONNONVARAT 1) KAIVANNAISALA > Green mining > Prosessi- ja ympäristösovellukset 2) BIOTALOUS > Biojalostus > Bioenergia > Puutuoteollisuus /puurakentaminen	TERVEYS JA HYVINVOINTI 1) AKTIVITEETTI-MATKAILU 2) RAVITSEMUS-, TERVEYS- JA LIIKUNTAINNOVAATIO
MITTAUSTEKNIikka		
PELITEKNOLOGIA (peliin hyötysovellukset) JA SIMULAATTORIT		
KONE- JA METALLITEOLLISUUDEN UUDET RATKAISUT JA SOVELLUKSET		
BIOTALouden UUDET RATKAISUT JA SOVELLUKSET		
INVESTOINTEJA, YRITYKSIÄ, OSAAMISTA JA TEKNOLOGIAA ALUEELLE		

Kuva 3. Kainuun älykkään erikoistumisen painotukset: valitut toimialat ja läpileikkaavat teemat.

Kainuun Älykkään erikoistumisen painotukset 2014 - 2017	Ohjelmakauden 2014-2020 EAKR ja ESR hankkeet Kainuussa. Hankkeiden lkm (lokakuu 2015)	Hanke suunnitelman mukainen julkinen (EU:n ja valtion) rahoitus euroa
ICT ja tietojärjestelmät		
1 Mittaustekniikka	4	3 014 377
2 Pelit ja simulaattorit	4	1 280 049
3 Datakeskustoiminta ja -ekosysteemit		
Luonnonvara-ala		
1 Green mining sekä kaivosalan prosessi- ja ympäristösovellukset	6	2 985 376
2 Biotalouden biojalostus	7	802 176
Terveys ja hyvinvointi		
1 Aktiiviteettimatkailu	4	801 927
2 Ravitsemus-, terveys ja liikuntainnovaatiot	2	459 000
Yhteensä	27	9 342 905

Taulukko 9. Kainuun älykkään erikoistumisen strategian 2014 – 2020 toteutus rakennerahasto-ohjelman 2014 – 2020 hankkeilla

Älykkään erikoistumisen painopisteitä on toimeenpantu laajasti Kainuussa rakennerahastojen rahoituksella. Myönteisen rahoituspäätöksen saaneisiin älykkään erikoistumisen hankkeisiin on sidottu 9,3 miljoonaa euroa julkista (EU:n ja valtion) rahoitusta. Nämä hankkeet ovat mukana edellä mainituissa kaikissa 88 tämän ohjelmakauden Kainuun rakennerahastohankkeessa.

Kainuun kehittämisrahalla rahoitetussa Kainuun Etu Oy:n hallinnoimassa DIGITICE -hankkeessa Kajaaniin on kehitetty ja rakennettu konosaliliiketoimintaan pohjautuva, pilvipalvelujen ympärille keskittyvä, ICT –alan klusteri. Konesaliliiketoiminta on vakiintunut alueelle ja Kainuu nähdään kansallisella ja jopa kansainvälisellä tasolla varteenotettavana konesalikeskittymänä. Alueelle on sijoittunut ICT-alan kasvuyrityksiä ja alueen organisaatiot ovat yhteistyössä tuottaneet osaavaa työvoimaa mm. konesalien rakentamisen ja ylläpidon tarpeisiin. Kehittämishankkeilla ja eri toimijoiden välisellä yhteistyöllä on edistetty investointeja alueelle, parannettu pelialan liiketoimintamahdollisuuksia sekä toimittu digitalisaation edistämiseksi hoiva-alalla.

Eri toimijoiden yhteistyöllä paikallisia yrityksiä on herätelty digitaalisaation tuomiin mahdollisuuksiin. Digitalisoitumisen näkyä Kainuun alueella selvimmin sosiaalisen median ja pilvipalvelujen käytön yleistymisenä, mutta verkkokaupan hyödyntämisessä alueen yritykset jäävät kuitenkin koko maan yrityksistä (Yritysbarometri 2015). Kainuussa on kuitenkin enemmän digitaalisten kanavien käytön hyödyntämistä suunnittelevia yrityksiä suhteellisesti enemmän (13%) kuin koko maassa (7%). Toimintatapojen muutosta vauhdittavat myös yrittäjien

osaamisen vahvistaminen, yritysten sukupolvenvaihdokset ja yritysten omistajanvaihdokset, joille on tunnistettu olevan tarvetta satojen yritysten osalta. Alueen yritykset ja muut organisaatiot ovat päässeet vauhtiin teknologian soveltamisessa, palvelujensa digitalisoinnissa sekä asiakkaat käyttämään yhä enemmän sähköisiä palveluja alalla kuin alalla.